له چاپكراوه‌كانی كۆڕی زانیاری كورد

لیسته‌ی چواره‌می زاراوه‌كانی كۆڕ

له به‌شی یه‌كه‌می به‌رگی سێیه‌می
« گۆڤاری كۆڕی زانیاری كورد »
ده‌رهێنراوه

چاپخانه‌ی كۆڕی زانیاری كورد
به‌غدا ـ ١٩٧٥

ئەم کتێبە

لە ئامادەکردنی پێگەی

(منتدى إقرأ الثقافي)ە

WWW.IQRA.AHLAMONTADA.COM

بۆ سەردانی پەیجی پێگە:

https://www.facebook.com/iqra.ahlamontada/

بۆ سەردانی پێگەکە:

http://iqra.ahlamontada.com

لیستەی چوارەمی زاراوەکانی کوژ

موفرەداتی زمانی کوردی قاڵبۆوەی ساڵانی دوور و درێژی مێژوی گەلی کوردە و سوورە و تۆرەی چەندین پلەو قۆناخی هەڵس و کەوتی باری ژیانی هات و نەهاتێتی . لەو ماوە درێژ و بەرفرەوانەدا کە بە سرشت لە کەو دراون و کێژەکراون و کورکە و بنژیل و زێوانیـان لێ گیراون ، لە زۆر روی کرنـگەوە پتەوبوە و بە خۆدا هاتۆتەوە و دەوڵەمەند بوە .

بەش بە حاڵی زاراوی کوردی ، تا بڵێی بە رچە و رێـگایەکی ناهەمواری پێشکەوتندا تێپەڕیوە و هەمیشە لە کێشە و بەرەدا بوە . زاراو هەر لە زوەوە لە زمانی کوردیدا هەبوە ، بەڵام هیچی دەربارە نەنوسراوە و لێی نەکۆڵدراوەتەوە . تەنانەت سـەردەمانی زوو زمانی کوردی لێـکۆڵینەوەشی مەگەر بە دەگمەن تێدا کرابێ ، ئەگینا تا ماوەیەکی زۆریش هەندێ کەس لەوە بە گومان بوون کە زمانی کوردی زمانێـکی رەسەن و سەربەخۆیە .

مێژوی زاراو لە زمانی کوردیدا هەرگیز بێ پچڕان پەیوەستە و

پەیوەندە بە پێشکەوتنی زمانی کوردییەوە . بۆ ئەمە ئەگەر تەماشای کاری فەرهەنگ نوسنی کوردی بکەین ، ئەوە کێشەی زاراوی کوردی دەبینین . بە وێنە لە « نەوبەهار »ی ئەحمەدی خانی[1] و « ئەحمەدی » شێخ مارفی نۆدێی[2] و « الهدية الحميـــدية في اللغة الـكردية »ی یوسف ضیائەدین خالدی پاشا[3] و ..... دا گەلێك زاراوی وەهـا تۆمار کراون کە ئێستا سەرچاوەن و پەنایان بۆ دەبەین خۆ شێخ مارفی نۆدێی کە « پشتیر »ی بەرامبـــەر بە « اصطبل » و ؛ « شاگرد »ی بەرامبەر بە « تلمیـــذ » و ؛ « نەوە »ی بەرامبەر بە « حفید » و ؛ . . . هتد داناوە و نوسیوە و بەکار هێناوە ، ئەوە کێشەی زاراوی ئەو دەمەمان بۆ روَن دەکاتەوە .

یاخود لەم ســالانەی دواییدا کە مامۆستایان : گیو موکریانی و

(١) لە سالی ١٠٩٤ ك ـ ١٦٨٢ / ١٦٨٣ زدا شــاعیری مــەزنی کورد ئەحمەدی خانی لە ژێر ناوی « نەوبەهار »دا فەرهەنگۆکێکی بە شیعر بۆ یارمەتی مندالانی کورد لە فێربوونی زمانی عــەرەبیدا نوســیوە . دەستنوسی ئەم فەرهەنگۆکە چەند جارێك لە چاپ دراوە .

(٢) ســالی ١٢١٠ ك ـ ١٧٩٥ ز شــێخ مارفی نـۆدێی لە ژێر نــاوی « احمدی »دا بە شیعر فەرهەنگۆکێکی عەرەبی ـ کوردی دانــاوە . دەستنوسی ئەم فەرهەنگـۆکە هەر لە سالی ١٩٣٦دا دوو جار لە چاپ دراوە : یەك ـ لە سلێمانی ، دوو ـ لە بەغدا .

(٣) خالدي يوسف ضياءالدين باشا « الهدية الحميدية في اللغــة الـكردية » ، استانبول ١٨٩٣

مەردۆخ و شێخ محەمەدی خاڵ و تۆفیق وەهبی و قەناتی کوردۆ ..... هتد ، کە لە فەرهەنگەکانیاندا گەلێك زاراوی کوردییان تۆمار کردوە[٤] ، بەوەدا پێشکەوتن و گەشەکردنی زاراوی کوردیمان بۆ دەردەکەوێ .

بەداخەوە تا کو ئەمڕۆ لە زمانی کوردیـدا هیچ نوسراوێکی وەها نییە کە بە شێوەیەکی تیۆری رێڕەوێك بێت بۆ چۆنێتی دانان و وەرگێڕان و داڕشتنی زاراو ، بەڵام ئەگەر تەماشای مێژوی ئەم کارە بکەین ، ئەوە پێشکەوتن و گەشەکردنی ئەوەمان نیشان دەدەن کە لە ژیانی پراکتیکدا شارەزابون و پسپۆری پەیدا کردن بونەتە هۆی سەرکەوتنی .

تا ئەم سالانەی دوایش لە زمانی کوردیدا . جگە لە زاراوی رەسەنی کوردی ، زاراوی عەرەبی و فارسی و تورکی زۆر بەکار دەهێنران . بەڵام لەگەڵ پێشکەوتن و پەرەسەندنی ژیانی سیاسی و

(٤) بە وێنە مامۆستا گیو موکریانی « هەنـدەران »ی بۆ « خارجیة » و « شارەوانی » بۆ « بلدیة » داناوە . مامۆستا مەردۆخ « باژ »ی بۆ « جزء » و « رزد »ی بۆ « حریص » بەکار هێناوە . مامۆستا شێخ محەمەدی خاڵ « پەیجۆر »ی بۆ « تحقیق (الشرطة) » و « وەرزش »ی بۆ « ریاضة » تۆمار کردوە مامۆستا تۆفیق وەهبی « پار »ی بۆ « فصل (الکتاب) » و « دادخواز »ی بۆ « مشتکي » گوتووە . مامۆستا قەناتی کوردۆ « بەرەڤان »ی بۆ « حکم » و « فێرگە »ی بۆ « مدرسة » نوسیوە ... هتد .

ئابوری و زانستی . دا زاراو پەرەی سەند و پێویستی بەوە کرد کە گرنگی پێ بدرێ و لێی بکۆڵرێتەوە و وشەی جوان و راست و گونجاو و لەبار و رەسەنی کوردی بدۆزرێتەوە و دابنرێ و دابرێژرێ و دابتاشرێ .

لە ئەنجامی پێشکەوتنەدا پێویستمان بە گەلێ زاراوی کوردی بو . کاتێك کتێبەکانی فێرگەکان کران بە کوردی پێویستی وەرگێڕانی ئەو زاراوانە هاتە کایەوە . بەم جۆرە کاتێك خوێندن بو بە کوردی گەلێك زاراوی زانستی دۆزرانەوە و زیندو کرانەوە ، وە گەلێکی نوێ دارێژران . داتاشران ... جگە لەوە ئەم کارە لە سنوری قوتابخانە تێپەڕی و فراوانتر بو و ژمارەیەك مامۆستای دڵسۆز و هەندێ دەزگای کوردی و لیژنەی تایبەتی خۆیان بە دانانی فەرهەنگی زاراوەوە خەریك کرد(٥) .

---

(٥) سالی ١٩٦٠ لە گۆڤاری « رۆژی نوێ »دا ژمارەیەك زاراوی زانستی بلاوکراوەتەوە ، کە لە لایەن چەند لیژنەیەکی تایبەتی جیاوازەوە دانراون و دارێژراون . دوا بە دوای ئەم زاراوانە لە لایەن نەقابەی مامۆستایانی سلێمانییەوە فەرهەنگۆکێکی « زاراوی زانستی » دەرچو ، کە ٩٧ لاپەڕەیە . لە سالی ١٩٦٠دا مامۆستا جەمال نەبەز لە ژێر ناوی « هەندێك زاراوەی زانستی »دا فەرهەنگۆکێکی لە چاپدا ؛ وە لە سالی ١٩٦٠ – ١٩٦١یشدا بە رۆنیۆ سەد نوسخەیەکی لە ژێر ناوی « فەرهەنگۆکی زانستی »دا بلاوکردەوە . سالی ١٩٧١ لە لایەن لیژنەیەکی تایبەتیەوە فەرهەنگۆکێك . کە بریتییە لە کۆمەڵە وشە و =

کاتی رێکەوتنی یانزەی ئازاری مێژوویی رووی دا ، پێویستی وەرگێڕان و دانانی زاراوی کارگێڕی هاتە گۆڕێ و کۆڕی زانیاری کورد ئەو ئەرکە گرنگەی گرتە ئەستۆی خۆی . ئەنجومەنی کۆڕ بۆ بەجێهێنانی ئەم کارە بەشێکی زۆری ماوەی کۆبوونەوەکانی بۆ ئەم مەبەستە تەرخان کرد . ئەنجامی هەوڵ و تەقەلاش ، ئەوەیە کە تا ئەمڕۆ ژمارەیەکی باش لە زاراوی کارگێڕی تەواو کردوە و بڵاوکردۆتەوە[٦] .

= زاراوی عەرەبی ـ کوردی لە ژێر ناوی « فەرهەنگۆکی زاراوەی پارێزگای سلێمانی »دا لە چاپ درا بەژێوەبەرێتی گشتی خوێندنی کوردی لە ژمارە (٤)ی ساڵی ١٩٧٢ و ژمارە (٧ ، ٨)ی ساڵی ١٩٧٤ی گۆڤارەکەیدا ـ « پەروەردە و زانست » ـ ئەو زاراوانەی بۆ فێرگەکان پێویستن بلاوکردۆتەوە کۆڕی زانیاری کورد بە شێوەیەکی زانستی و فراوان گرنگی بەم مەسەلەیە داوە و چاکی مەردایەتی بە لارا کردوە ، وە رێبازێکی زانستی دیار کردوە بۆ ئەوەی لە سنووری توانادا بتوانێت بەرهەمێکی کامڵ بخاتە بەر دەست . تاکو ئێستا لە کۆڕی زانیاری کورد ژمارەیەکی زۆر لە زاراوی کوردی هەڵبژێرراون و داڕێژراون و بە سێ لیستەی گەورە و دوو کتێب بلاوکراونەتەوە . مامۆستا کەمال جەلال غەریب ساڵی ١٩٧٤ فەرهەنگێکی زاراوی زانستی عەرەبی ـ کوردی لە ژێر ناوی « فەرهەنگی زانیاری »دا بلاوکردەوە . . هتد .

(٦) بڕوانە : « گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد » ، بەرگی یەکەم ، بەشی یەکەم . ل ٤١٩ ـ ٥٢٦ ؛ بەرگی دووەم . بەشی یەکەم ، ل ٨٩٤ ـ ٩٤١ ؛ بەرگی دووەم ، بەشی دووەم ، ل ١٦٦ ـ ٢١٨ =

جگە لەوە ئێستەش لەم ژمارەیەی گۆڤاری کۆڕدا بەشێکی دیکە لە زاراوی کارگێڕێ دەخەینە پێش چاو .

کۆڕ دانان و داتاشین و هەڵبژاردنی گشت جۆرە زاراوێك بە ئەرکی سەرشانی خۆی دەزانێ ، بۆیەکا جگە لە زاراوی کارگێڕی بە کاری زاراوی کتێبی فێرگەکان و زمان ... یشەوە خەریکە . لە ژمارەی پێشوی گۆڤارەکەماندا هەندێ زاراوێ پزیشکێ[7] وکەمێ لە زارای زمانمان[8] بڵاوکردەوە . لەم ژمارەیەشدا تێکڕایی زاراوەکانی زمان و بەشێك لە زاراوی کتێبی فێرگەکان و هەندێ لە زاراوی کارگێڕی دەخەینە بەرچاو مامۆستایان و خوێنەرانی کوردێ دڵسۆز ، چونکە ئێمە دەزانین هیچ کارێك ، ئەویش کارێکی سەرەتایێ و تازە بێ کەم و کورتی نابێ و دوور نییە لە هەڵبژاردن و داڕشتنی ئەم زاراوانەدا توشی هەڵە بووبین . بۆیە تکا لە زانایان و ڕووناکبیرانی کورد دەکەین بیر و رای خۆیانمان بۆ دەربڕن ، رەخنەمان لێ بگرن ؟؟ ، یارمەتیمان

= هەروەها ئەو سێ لیستەیە بە دوو کتێبی سەربەخۆ چاپ کراون : « زاراوی کارگێڕێ » ــ دانان و لێدوانی ئەنجومەنی کۆڕ ، پێشەکێ و ڕێکخستنی د. کمال مەزهەر ، بەغدا ۱۹۷۳ ــ ۱۹۷٤ ؛ « زاراوی هەمەچەشنە » ــ دانان و لێدوانی ئەنجومەنی کۆڕ و لیژنەکانی ، پێشەکێ و ڕێکخستنی د. ئەوڕەحمانی حاجێ مارف ، بەغدا ۱۹۷٤ .

(۷) بڕوانە : « گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد » ، بەرگی دووەم ، بەشی دووەم ، ل ۱۸۸ ــ ۲۱۸ .

(۸) هەمان سەرچاوە ، ل ۱۸۵ ــ ۱۸۷

بدەن و دڵسۆزانە هەڵەکانمان بۆ راست بکەنەوە و ئەگەر زاراوی لەوانە جوانتر و رەسەنتر و لەبارتریان پێی شك دێ یا بەبیر دێتەوە بۆمانی بنێرن ، یا لە رۆژنامە و گۆڤارە کوردییەکاندا چاپی بکەن ، تا ئەوانیش خزمەتێکیان بە زمانی کوردی کردبێ و ئێمەش کەڵکمان لە زانیاری ئەوان وەرگرتبێ و جێی زاراوە ناڕاست و جێ نەگرتووەکانمان پڕ کردبێتەوە و لە ئەنجامدا کارە کە پوختتر و بە تازانجتر بێت .

بەم بۆنەیەوە زۆر بە گەرمی و پڕ بە دڵ سوپاسی ئەو برا بەڕێزانە دەکەین کە دڵسۆزانە لە زاراوەکانی کۆڕیان کۆڵیوەتەوە و هیوامانە لەمەودواش هاریکاریمان لەگەڵ بکەن . ئێمەش هەمیشە گرنگیمان بە رایان داوە ، بە وێنە ئەنجومەنی کۆڕ بۆ لێکدانەوە و هەڵسەنگاندن و بەراوردی کاری رەخنەگرە دڵسۆزەکان ، کە بەرامبەر ئەو چەند لیستەیەی تا کو ئیستا بلاوکراونەتەوە لیژنەیەکی پێك‌هێنا ؛ هەمو ئەو نامە و نوسراوانەیان لەبەر دەست دانان . ئەوانیش چەند رۆژ کاریان لەسەر کردن و هەڵیان سەنگاندن و بەراوردیان کردن . زۆر پێشنیاری رەخنەگرەکانیان پەسەند کرد و هەندێکیشیان بە دڵ نەبوون . لە پاشاندا ئەنجامی ئەم کارەی لیژنە خرایە بەردەم ئەنجومەن . ئەنجومەنیش دوای لێکۆڵینەوە و توێژینەوە توانی بە شێوەیەکی باشتر دوا بڕیاری خۆی لە بارەیانەوە بدات . بە وێنە لە لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕدا بەرامبەر بە « اخلاق »

نوسرابو « رەوشت » ، بەڵام کۆڕ پێشنیاری رەخنەگرانی پەسەند کرد و « ئاکار »ی بۆ « اخلاق » دانا . یاخود « شیرەمەنی ، سپیایی » بۆ « البان » دانرابون و « ریچاڵ » جێی گرتنەوە بۆ « ماشیة » ـ « گاڕان » بەکار هێنرا بو و کرا بە « وڵسات » . هتد[9]

گەلێك جار ئەنجومەن خۆی بەسەر کارەکانی خۆیدا دەچێتەوە و ئەگەر هەڵەیەك بوبێ و شتێکی بەسەردا تێپەڕیبێ راستی دەکاتەوە ، بە وێنە لە لیستەی ئەمجارەی زاراوی کۆڕدا ئەوە بەر چاو دەکەوێ کە هەندێ زاراو گۆڕاون ، وەك ئەوەی پێشنیاری زۆی بۆ « قدرة » ـ « هێز » بو ، بەڵام وای بە باش زانی کە بیکرێ بە « توانست » ، چونکە « هێز » بۆ « قوة » پتر دەگونجێ ..... هتد[10] .

تاکو ئێستا ، تێکڕایی ئەو زاراوانەی کۆڕ بڵاوی کردوەنەتەوە پێشنیارن ، بەڵام دوای لێکدانەوە و هەڵسەنگاندن و بەراوردکردنی کاری رەخنەگران و بە سەراچونەوەی تێکڕایی زاراوەکان ، ئەوسا بە یەکجاری بڕیاریان لەسەر دەدرێ و بە گوێرەی بابەت بڵاودەکرێنەوە .

(٩) بڕوانە : « گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد » ، بەرگی دووەم ، بەشی یەکەم ، ل ٨٨٠ ـ ٨٩٣ ؛ هەروەها کتێبی « زاراوی کارگێڕی » ، ل ١١٠ ـ ١٢٣ .

(١٠) لەم لیستەیەدا ، واتە ـ لە لیستەی چوارەمی زاراوەکانی کۆڕدا ـ لەو جۆرە نمونانە زۆرن .

کۆڕ لە دانانی زاراوی کوردیدا بە زۆری پەنا دەباتە بەر زمانی کوردی و مایەی خۆشییە کە زمانەکەمان دەوڵەمەندە و توانراوە وشەی وەها بهێنرێنە کایەوە کە گەلێك لەبار و گونجاو بن و جێگەی زاراوی عەرەبی بە تەواوی بگرنەوە . بێگومان ئەگەر زاراوێك لە کوردیدا نەبێ و یاخود پڕ بە پێستی زاراوە عەرەبیەکە نەبێت ، ئەوسا یا هەر عەرەبیەکە وەردەگیرێ یاخود پەنا بۆ لاتینی دەبرێ و ئەمەش دیاردەیەکی واقعییە و لە گشت زمانێکی سەر زەمیندا رەچاو دەکرێ .

لیستەی ئەم جارەمان ، واتە ـ لیستەی چوارەمی زاراوەکانی کۆڕ ـ لە سێ بەش پێکهاتوە :

١ـ زاراوی زمان .

٢ـ زاراوی کارگێڕی .

٣ـ زاراوی کتێبی فێرگەکان[11] .

سەرلەنوێ ئەوەش دەهێنینەوە یاد کە ئەم زاراوانە پێشنیارن و بۆیەکا تکا لە هەموو مامۆستا کوردە دڵسۆزەکان دەکەین ، کە هەر وەك لیستەی یەکەم و دووەم و سێیەمی بە وردی سەرنجیان بدەنێ و لێیان بکۆڵنەوە و بیری خۆیانمان پێ رابگەیەنن .

(١١) لە زاراوی کتێبی فێرگەکاندا ئەمجارە بەشی زاراوی زانستەکانی گشتی (مصطلحات العلوم العامة) بلاو دەکەینەوە .

- لیستەی چوارەم -

١- زاراوی زمان

- أ -

زاراوی عەرەبی	زاراوی کوردی	تێبینی
الأتمام	تەواوکردن	
- للتمم	تەواوکەر	
- المتمم المباشر	تەواوکەری یەکسەر	
الأخباری	پەیامی	
الأداة	ئامراز	
- أداة الأتمام	ئامرازی تەواوکردن	
- أداة النداء	ئامرازی گاس کردن	
الأستفهام	پرس	
الاستقبال	ئاینده ، داهاتو	
الاسم	ناو	
- اسم الأشارة	راناوی نیشاندان	Demonstrative
- الاسم البسيط	ناوی ساده	
- اسم الجمع	ناوی کۆ	
- الاسم الجمعي	ناوی کۆمەڵ	
- الاسم الخاص	ناوی تایبەتی	

ـ اسم الذات	ناوى زات	
ـ الاسم العام	ناوى گشتى	
ـ اسم الفاعل	ناوى كارا	
ـ اسم الفعل	ناوى كار	
ـ الاسم المادي	ناوى مايه	
ـ الاسم المركب	ناوى لێكدراو	
ـ الاسم المشتق	ناوى داڕژاو ، ناوى دروستكراو	
ـ الاسم المعنوي	ناوى واتا	
ـ الاسم المفرد	ناوى تاك	
ـ اسم المفعول	ناوى بەركار	
ـ الاسم الموصول	راناوى پەيوەستى	Relative - Pronoun
ـ الاسماء المحايدة	ناوى بێجنس	
ـ الاسماء المذكرة	ناوى نێر	
ـ الاسماء المشتركة	ناوى دوجنس	
ـ الاسماء المؤنثة	ناوى مێ	
الأسنان	ددان	The teeth
ـ قاعدة الأسنان	بنى ددان	The roof of the mouth
الاشتقاق	داڕشتن	Derivation
الأصوات	دەنگەكان	نەك بە واتاى (فۆنەتيك) .
ـ علم الأصوات	زانستى دەنگ ، دەنگناسى .	Phonetics

ـ الأصوات الانفجارية	دەنگی دەرباز	
الأمر	فەرمان	Command
اندغام حرفي علة	بزوێنی دوّلانە	Diphthongs
الأنشائي	ئینشائی	
الأوتار الصوتية	ژێی دەنگ	The Vocal Chords
الأيجاب	ئەرێ	

- ب -

البدل	بریتی	

- ت -

الترجي	خۆزێ	Supposition
التركيب الأضافي	لێکدانی ئیزافی	
الترميز والترقيم	خاڵبەندی	Punctuation
التشديد	گوشین ، گرتن	
التصريف	گەردان	Conjugation
التصغير	بچوّك كردنەوە	Diminutive
التلفظ	بێژە	Pronunciation

لە « بێژان »ەوە هاتووە .

- ج -

الجمع	کۆ	Plural

الجملة	رسته	Sentence له ڕێزمانی ئینگلیزیدا Sentence ڕستەی تەواو سەربەخۆیە ، بەلام Clause ڕستەیەکە دەبێتە بەشێك یا پارچەیەك لە ڕستەیەکی گەورەتردا . لەبەر ئەوە وا بە باش دەزانین ، کە (ڕستە) بۆ (Sentence) و (کلۆز ، بۆ (Clause) بەکاربێت .
ـ الجملة الاخبارية	رستەی خەبەری	
الجملة غير الرئيسة	كلۆز	Clause بڕوانە : « الجملة »
ـ الجملة الاسمية	كلۆزی ناو	
ـ الجملة الظرفية	كلۆزی ئاوەڵکار	
ـ الجملة الوصفية	كلۆزی ئاوەڵناو	
الجملة الاستفهامية	رستەی پرس	Interrogative
ـ الجملة الأمرية	رستەی فەرمان	
الجملة الانشائية	رستەی ناخەبەری	
ـ الجملة البسيطة	رستەی ساكار	
ـ الجملة التابعة	پاژستە	« پاژستە » کورتکراوەی « پاژڕستە »یە بە واتای « پارچەڕستە » . سوان و نۆچۆنی پیت لە کوردیدا دەستورێکی باوە ، ئەنجومەن وای پەسندکرد ، بۆ ئەم زاراوەیە ئەم دەستورە بەکار بێنی و ببێتە هاوئاهەنگی « شاژستە » ـ کە بۆ « الجملة الرئيسة » دانراوە .

ـ الجملة التامة	رستەی تەواو	
ـ الجملة التعجبية	رستەی سەیرەك	
ـ الجملة الخبرية	رستەی خەبەرێ	
ـ الجملة الرئيسيه	شارستە	
ـ الجملة الصغرى	رستۆك	
ـ الجملة الكبرى	رستەی گەورە	
ـ الجملة المثبتة	رستەی ئەرێی	
ـ الجملة المركبة	رستەی لێكدراو	
ـ الجملة المعترضة	رستەی ناواخن	
ـ الجملة المعقدة	رستە ئاوێتە	
ـ الجملة المنفية	رستەی نەرێی	
ـ الجملة الناقصة	رستەی كەل	
الجنس	جنس	
جهاز النطق	رشتەی ئاخاوتن	
الجواب	وەڵام	Answer

- ح -

الحاضر	نهۆ	Present
حافة السنخ	مەڵاشوی نەرم	
الحال	ئێستا	
الحال	بار	Manner
الحرف	پیت	Letter

- الحروف الصحيحة	گیر	Consonants
- حروف العلة	بزوێن	Vowels تێبینی : (بزوێن) له عـهرهبیدا (حروف العلة و حركات) دهگرێتهوه.
الحركة	بزوێنی كورت	
الحنجرة	ئهوك	

- خ -

الخبر	پهیام	
الخيشوم	بۆشایی لوت	The Nasal Cavities

- د -

الدراسات المقارنة	لێكۆڵینهوهی بهراوردی	لێرهدا وشـهی « لێكۆڵینهوه » كه بهرامبهر « دراسات » وهستا ، لهوه دهرچوو وانهی « فقـه » بگرێتهوه

- ر -

الرئتان	سـی	The lung

- ز -

الزمان	كات	

- س -

السابقة	پێشگر	
السؤال	پرس	Question

- ش -

الشارحة	جۆتەخاڵ	Colon
الشرط	مەرج	Condition
الشرطة	داش	Dash
الشفة	لێو	The lips

- ص -

الصفة	ئاوەڵناو	Adjective
- الصفـــة الاستفهامية	ئاوەڵناوی پرس	
- الصفة الاشارية	ئاوەڵناوی نیشاندان	
- الصفة البسيطة	ئاوەڵناوی سادە	
- الصفة الترتيبية	ئاوەڵناوی ریزەك	
- الصفة الثابتة	ئاوەڵناوی ساكار	Positive
- الصفة العالية (الصفة التفضيلية)	ئاوەڵناوی باڵا	
- الصفة العددية (الأصلية)	ئاوەڵناوی ژمارەیی	
- الصفة الفاعلية	ئاوەڵناوی كارا	
- الصفة الكسرية	ئاوەڵناوی بڕكردن ، وەك : دوّ دوّ ، چوار چوار . ئاوەڵناوی دابەشكردن	

ـ الصفة الكمية غير المعدية	ئاوەڵناوی چەندێتی نەژمێر	
ـ الصفة الكمية المعينة (المعدية)	ئاوەڵناوی چەندێتی ژمێرە	
ـ الصفة المبهمة	ئاوەڵناوی بزر	
ـ الصفة المركبة	ئاوەڵناوی لێکدراو	
ـ الصفة المشبهة بالفعل	ئاوەڵناوی کارئاسا	
ـ الصفة المفعولية	ئاوەڵناوی بەکار	
ـ الصفة للمقارنة	ئاوەڵناوی بەراورد	Comparative
ـ الصفة الوصفية الخبرية (الثابتة)	ئاوەڵناوی وەسفی	
ـ مفاضلة الصفات (درجاتها)	پلەکانی ئاوەڵناو	
الصوت	دەنگ	
ـ الصوت اللغوي	فۆنێم	
الصياغة	ڕێژ	
ـ الصيغة	ڕێژە	

ـ ض ـ

الضمير	راناو	Pronoun وشـەیەکە لە لایەن زۆربـەی نوسـەرانەوە بەکار هاتوە هەروەها بڕوانە : راپۆرتی ایژنەی زمان و زانستەکانی .

الضمير المستتر	راناوی بزر	Mdden Pronoun
ـ الضمير المتصل	راناو لـكاو	
ـ الضمير المنفصل	راناوی جودا	
ـ الضمائر الاستفهامية	راناوی پرس	
ـ الضمائر الاشارية	راناوی نیشاندان	
ـ الضمائر التوكيدية	راناوی خۆیی	
ـ الضمائر الشخصية	راناوی کەسی	
ـ الضمائر المبهمة	راناوی بزر	
ـ الضمائر الملكية	راناوی هەیی	
ـ ضمائر الوصل	راناوی گەیەنەر	

ـ ط ـ

طرف اللسان	سەری زمان	The Tip of the Tongue
الطليق الثلاثي التركيب	بزوێنی سێلانە	Triphthong

ـ ظ ـ

الظرف	ئاوەڵکار	
ـ ظرف الزمان	ئاوەڵکاری کات	Adverbs of time
ـ ظرف المكان	ئاوەڵکاری جێ	Adverbs of place

ـ ظرف الوصل	ئاوەڵکاری گەیەنەر	
ـ الظروف البسيطة	ئاوەڵکاری سادە	
ـ الظروف المركبة	ئاوەڵکاری لێکدراو	

- ع -

عالم الصوت	دەنگناس	Phonetician
عالم اللغة	زمانناس	Linguist
العبارة (العقدة)	فرێز	Phrase
العدد	ژمارە	Numeral
ـ العدد المركب	ژمارەی لێکدراو	Compound
عضو النطق	ئەندامی ئاخاوتن	
العطف	پەیوەندی	Connection
العقدة	فرێز	
ـ العقدة الاسمية	فرێزی ناو	
ـ العقدة الظرفية	فرێزی ئاوەڵکار	
ـ العقدة الوصفية	فرێزی ئاوەڵناو	
علامات التعدية	نیشانەی تێپەڕاندن	
علم أصل الكلمة وتاريخها	ئێتیمۆلۆژی	Etymology
علم الاصوات	زانستی دەنگ	
علم الصرف	مۆرفۆلۆژی	Morphology

علم القواعد	ڕێزمان	وشەی « دەستۆر » بۆ تاك تاكە قاعیدەکانی ڕێزمان بەکار بێت ، وەك (دەستۆری تێنەپەڕ بۆ تێپەڕ) .
علم اللغة التأريخي	زانستی مێژووی زمان	
علم النحو	زانستی ڕستەسازی	Syntax

- ف -

الفارزة	کۆما	Comma
الفاعل	کارا	Agent
الفعل	کار	Verb
ـ فعل الأمر	کاری فەرمان	
ـ الفعل البسيط	کاری سادە	
ـ الافعال الشاذة	کاری لاڕۆ	
ـ الفعل القياسي	کاری ڕاستڕەو	
ـ الفعل اللازم	کاری تێنەپەڕ	
ـ الفعل الماضي	کاری ڕابردوو	
ـ الفعل الماضي الاستمراري	کاری ڕابردووی بەردەوام	
ـ الفعل الماضي الالزامي (الانشائي)	کاری ڕابردووی ئینشائی	
ـ الفعل الماضي البسيط	کاری ڕابردووی ساکار	

ـ الفعل الماضي البعيد	كاری رابردوَی دوَر	
ـ الفعل الماضي التام	كاری رابردوَی تەواو	
ـ الفعل المبنى للمجهول	كاری كارا بزر	Passive Voice
ـ الفعل المبنى للمعلوم	كاری كارا دیار	Active Voice
ـ الفعل المتعدي	كاری تێپەڕ	
ـ الفعل المركب	كاری لێكدراو	Compound Verb
ـ الافعال المساعدة	كاری یاریدەر	
ـ الفعل المضارع	كاری ئێستا	
ـ ازمنة الفعل	كاتەكانی كار	
ـ جذر الفعل	رەگی كار	
ـ مشتقات الفعل	وەرگیراوەكانی كار	

ـ ق ـ

القصبة الهوائية	بۆری هەوا

ـ ك ـ

الكسور	كەرتە (كەرتە ژمارە)
الكلام المباشر	گوتەی یەكسەر
الكلام غير المباشر	گوتەی تیاز

الـكلمة	وشـــه	
ـ الكلمة البسيطة	وشەی سـادە	
ـ الـكلمة المركبة	وشەی لێـكدراو	
ـ الـكلمة المشتقة	وشەی داڕژاو ،	
	وشەی دروست کراو .	
الـكمـي	چەندێتی	

ـ ل ـ

اللاحقة	پاشگر	
اللاصقة	گیرەك ، نوسەك	
ـ اللواصق الاسمية	گیرەکی ناو	
ـ اللواصق الظرفية	گیرەکی ئاوەڵـکار	
ـ اللواصق الفعلية	گیرەکی کار	
ـ اللواصق الوصفية	گیرەکی ئاوەڵناو	
اللثة	پووك	
اللسان	زمان	The Tongue
اللغة	زمان	
اللهاة	زمانە بچکۆلە	
الماضي	رابردو	Past
المبتدأ	سەرەتا	
المجهور	ئاوازە	Voiced

بڕوانە : « المهموس » .

- م -

المد	بزوێنی درێژ	Long Vowel
مزيد الوسط	ناوگر	
المورفيم	مۆرفێم	Morpheme
المركب	لێکدراو	
ـ المركب و المنحوت	لێکدراو و داتاشراو	بڕوانە : (المنحوت) .
المزيدات	گیرەك	Affixes
المسند	باڵدە	
المسند اليه	بەرباڵ	
المصدر	چاوگ	Infinitive
ـ المصدر البسيط	چاوگی سادە	
ـ المصدر المركب	چاوگی لێکدراو	
المعرفة	ناوی ناسراو	بڕوانە : « نكرة »
المفعول به	بەرکار	Object
المقام الصوتي	پێچ	Pitch ماوەی نیوان دۆ کۆنسۆنانتە .
المقطع	بڕگە	
ـ المقطع الطويل	بڕگەی درێژ	
ـ المقطع القصير	بڕگەی کورت	
المكان	جێ	

المنحوت	داتاشراو	بڕوانە : « للمركب » .
المهموس	کپ	Voiceless بڕوانە « : « للمجهور » .

- ن -

نائب الفاعل	جێگری کارا	بەکوێرەی شوێنی وشە لە رستەدا ، نەك لە رووی واتاوە.
النبرة	هێز	Stress
النداء	گاس کردن	Vocation
نصف الطليق	سابزوێن	Semi - Vowels
النفي	نەرێی	
النقطة	خاڵ	Full Stop
النقطة (فوق الحروف)	خاڵ	
النقطة (علامة الصفر في الرياضيات)	سفر	
نقطة الاتصال	جەمسەر	Juncture
النكرة	ناوی نەناسراو	بڕوانە : « للمعرفة » .

- و -

الوحدة الصوتية	فۆنێم	Phoneme

* * * * * *

٢- زاراوی کارگێڕی

- أ -

زاراوی عەرەبی	زاراوی کوردی	تێبینی
ابناء	رۆڵە	
- ابناء القومية العربيه	رۆڵـەی نەتەوەی عەرەب	
- ابناء المنطقة	رۆڵەی ناوچە	
اتاوه	هەستە	دەمێکە بۆ ئـەم مانـایە بەکار دەهێنرێـت . لەو تێـکستـانەی نووسکاران تۆماری کردون بەرچاو دەکەوێ . هەروەهـا بڕوانـە : « رسوم »و « ضريبة » .
آثار قانونية	شوێنەواری یاسایی	
اجرة	کرێ	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی حکوم .
- اجرة مقطوعة	وشکەمز	
الاحصاء العام	ئەژماری گشتی	
الأحوال المدنية	باری ژیار	
الادارة المحلية	گێڕانی ناوخۆیی	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی حکوم .
ارتباط	پەیوەندی	
الارض البكر (ذات قابلية جيدة للزراعة)	کۆدە	

الارض الزراعية	كێڵگه	
الارض الزراعية المتروكة	بۆره	
الارض قليلة الخصب (غير مزروعة)	بەیار	
استقالة	وازهێنان	
استهلاك	تێچوون	هەرچەندە لە لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕدا « تێبوون » بەرامبەر بە « استهلاك » دانراوە ، بەلام « تێچوون » راستترە .
اصدار	دەرچواندن	
اصرار	سووربوون	
الاصلاح الزراعي	زەوی سازی	
ـ حصة الاصلاح الزراعي	پشکی زەوی سازی	
اعادة النظر	چاوپێدا گێڕانەوە	
اعفاء	جەبدان	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ ؛ هەروەها فەرهەنگەکەی مامۆستا تۆفیق وەهبی ل ٢١ .
الاقتراع السري	رادانی نهێنی	
اقرار (تثبيت)	چەسپاندن	
اقرار (اعتراف)	دان پێدانان	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ .
الاقسام الادارية	بەشەکانی کارگێڕی	بڕوانە : « التقسيمات الادارية » .

الأقليات	کەمایەتیێکان	
التزام	دەربەستی	
ـ ملتزم	دەربەست	
الامة	نەتەوە	
الامور الجارية	کاروباری رۆژ	
ـ تصريف الامور الجارية	رەواندنی کاروباری رۆژ	
امين السر	رازگر	بڕوانە : لیستەی یەکەی زاراوەکانی کۆڕ .
انتداب	راسپاردە	
ـ منتدب	سپاردە	
انتفاء	نەمان	
انعقاد	بەستران	
الاوقاف	ئەوقاف	

ـ ب ـ

بالنسبة	لەپێر	لە ناوچەی بادینان بەکاری دەهێنن. بە وێنە دەڵێن : « ئەڤ کتێبە بێر کتێبە هانێ بجوانترە » .
بالولادة	زکماك	
ـ من ابوين عراقيين بالولادة	لە دایك و باوکێکی عێراقی زکماك	
البلديات	شارەوانی	

بيان ١١ آذار	بەیانی یازەی ئازار	بڕوانە : « منشور » ، کە « بەیاننامە »ی بۆ دانراوە .

ـ ت ـ

تحديـد الطبيعـة القومية	دەرخستنی رسکانی نەتەوایەتی	
تدقيق	وردبونەوە	
تسجيل السيارات	تۆمارکردنی ئۆتۆمۆبێل	
التشكيلات	پێـکهاتووەکان	
تعارض	دژایەتی	
تعديل	هەموار	
التعليم	خوێندن	
ـ التعليم الالزامي	خوێندنی ئەوزیمی	بڕوانە : تۆفیق وەهبی ، ل ١٤٦ ، « ئەوزیم »ی بۆ « الزام » داناوە.
ـ التعليم العالي	خوێندنی بەرز	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ
تعليمات	رێنوێنی	
التفتيش المالي	پشکنینی دارایی	بڕوانە : « تفتيش » و « مالية » ، کە لە لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕدا «پشکنین» و « دارایی »یان بۆ دانراوە .
التقاليد	نەریت	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ
التقسيمات الادارية	دابەشینی کارگێری	بڕوانە : « الاقسام الادارية »

تنسيق	ڕێك كردن	
الثقة	بڕوا	
ـ سحب الثقة	كێشانەوەی بڕوا	
ـ طرح الثقة	خستنەڕوی بڕوا	

- ج -

الجهات المركزية	لایەنەكانی ناوەندی	
المختصة	بەرپرس	

- ح -

الحاصل	دەرامەت	بڕوانە : «انتاج» و «موارد» .
حريات	ئازادی	
الحسابات الختامية	هەژماری دوایەكی	
حق	ماف	
ـ حق الاختيار	مافی هەڵبژاردن	
الحكم	بەرەڤان	بڕوانە : لیستەی یەكەمی زاراوەكانی كۆڕ .
ـ الحكم المركزي	بەرەڤانی ناوەندی	
الحكم الذاتي	ئۆتۆنۆمی	
ـ أسس الحكم الذاتي	بنجەكانی ئۆتۆنۆمی	
ـ هيئات الحكم الذاتي	دەستەی ئۆتۆنۆمی	

حل	هەڵوەشاندن	
ـ حل المجلس	هەڵوەشاندنی ئەنجومەن	
ـ منحل	هەڵوەشاو	
حماية	پاراستن	

- خ -

خدمة	خزمەت	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆز .
ـ اجور الخدمات	مزی خزمەت	
الخصائص	تایبەتێیکان	
الخطة التفصيلية	پلانی وردکار ، پلانی دور و درێژ	
خطة التنمية القومية	پلانی فراژوکردنی نەتەوایەتی	

- د -

الدفاع للمدنى	بەرگرتی سویل	
دولة	کیشوەر	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆز .
ديوان	دیوان	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆز .
ـ ديوان الرقابة المالية	دیوانی سەرانسۆپی	

- ذ -

ذات الطابع	ئامالٌ	
- ذات الطابـع المحلي	خۆماڵی	

- ر -

الرسوم (كضريبة)	فەرمانە	بڕوانە : « ضريبة » و « اتاوة » . هەروەها بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆز .
- رسوم تسجيل العقار	فەرمانەی تۆمار کردنی ئاقار	
- رسوم المحاكم	فەرمانەی دادگە	
الرقابة	سەرانسۆیی	
- ديوان الرقابة المالية	دیوانی سەرانسۆیی دارایی .	

- س -

سؤال	پرس ، پرسینەوە
السياسة التربوية	سیاسەتی پەروەردە کردن
السياسة التعليمية	سیاسەتی فێرکردن

- ش -

شخصية معنوية	کەسێتی مانایی

شرف	شەرەف	ئەم وشـەیە بە تەواوی لە زمانی کوردیدا جێگەی خۆی کردۆتەوە و هەروەها بنجێکی کۆنی هەیە .
الشعب	گەل	

ـ ص ـ

صلاحية	دەسەڵات	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆز .

ـ ض ـ

ضريبة	باج	بڕوانە : « رسوم » و « اتاوة » .
ـ ضريبة الارض	زەویانە	
ـ ضريبة الارض الزراعية	باجی کێڵگە	
ـ ضريبة التركيات	میراتانە	
ـ ضريبةالعرصات	کاولانە	
ـ ضريبة العقار	ئاقارانە	
ـ ضريبة العقار الاساسية	ئاقارانەی بنجق	
ـ ضريبة العقار الاضافية	ئاقارانەی سەرەنیا	

ـ ط ـ

طعن	توانج	
ـ طاعن	توانج کر	

الطوابع	پوول	
ـ الطوابع المالية	پولی دارایی	

ـ ع ـ

عدالة	داد	
علني	ئاشکرا	
عنصر (اصل)	ماك ، سەرچاوە	

ـ غ ـ

غرامات	تاوانه	بڕوانه : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ .

ـ ف ـ

فصل (النزاع)	بڕینەوە	هەرچەنـده « جیاکردنەوە » و « لێك کردنەوە » هەیە ، بەلام مانای تەواوی « فصل » نادەن . هەرچی « هەڵبڕینەوە »یە باشـتر ئەو مانایە دەبەخشێ ، وە کورتەی ئەم وشەیەش « بڕینەوە »یە و بۆ زاراو لەبارترە .

ـ ق ـ

القضاء	داوەری	
قطعية	یەکجاری	
قيود احصاء	تۆمار	

- ل -

اللغة الام	زمانی زگماك	
لغة رسمية	زمانی میری	

- م -

المادة	ماده	
مبادیء (اسس)	بنچینه	
مبادیء (اولیات)	سەرەتا	
متتالية	دوابەدوا	
- مرتين متتالية	دوَجاری دوابەدوا	
المجلس	ئەنجومەن	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کوَڕ .
- المجلس التشريعي	ئەنجومەنی یاسا کاری	
- المجلس التنفيذي	ئەنجومەنی راپەڕاندن	
المحلي	ناوخۆ	
مخول	دەسەڵات پێدراو	لە لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کوَڕدا، بڕوانە : تخويل الصلاحيات » .
المرافق التعليمية	دەزگاکانی خوێندن	
المرافق الاجتماعية	دەزگای کۆمەڵایەتی	
المرافق الثقافية	دەزگای روَشنبیری	
المرافق العمرانية	دەزگای ئاوەدانی	

مرسوم	فەرمایشت	
ـ مرسوم جمهوري	فەرمایشتی کۆماری	
مركز (مؤسسة)	بنکە	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ
مركز اداره	بنکەی کارگێڕی	
مساءلة	لێ پرسین	
مشاورة	راوێژ	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ .
المصالح	بەرژەوەند	
ـ المصالح الانتاجية	بەرژەوەندەکانی بەرهەمی	
المطلقة	رەها	
معتقد	بیروبڕوا	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ ، کە « بڕوا » بۆ « ثقة » ، وە «باوەڕ» بۆ « عقیدة» دانراون .
مقاول	بەڵێندەر	بڕوانە : « ملتزم » .
مكتب	مەکتەب	
ـ مكتب المتابعة والتفتيش	مەکتەبی هێکاری و پشکنین	
ـ مكتب الاحصاء والتخطيط	مەکتەبی ئەژمار و پلان دانان	
ملتزم	دەستەبەر	بڕوانە : « مقاول » .
ملغات	هەڵوەشاو	لە لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕدا ، بڕوانە : « الفاء » .

ممارسة	بەکارهێنان	
مناقشة	لێدوان	
منتسب	سەر بە	
منطقة	ناوچە	
ـ منطقة كردستان	ناوچەی کوردستان	
المنهاج الاستثماري	بەرنامەی بەرهەمی	
مورد (موارد)	داهات	
ميزانية	بوجە	بڕوانە : لیستەی دووەمی زاراوەکانی کۆڕ .
ـ الميزانية الاستثمارية	بوجەی بەرهەمی	
ـ الميزانية الاعتيادية	بوجەی ئاسایی	
ـ الميزانية الخاصة	بوجەی تایبەتی	
ـ الميزانية الموحدة	بوجەی یەکخراو	

ـ ن ـ

نصاب	رادە	
نظام (كمصطلح قانوني)	پێڕەو	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ .
نقل الملكية	گواستنەوەی خاوەنی	

النمو و التطور	فراژو و گۆڕان

- و -

وحدة ادارية وحدة	یەك پارچەیی کارگێڕی
الوحدة الاقتصادية	یەکەتی ئابوری
الوحدة السياسية	یەکەتی سیاسی
الوحدة القانونية	یەکەتی یاسایی
وحدة مالية	یەکەتی دارایی

* * * * *

٣- زاراوی کتێبی فێرگەکان

- أ -

زاراوی عەرەبی	زاراوی کوردی	تێبینی
ابادة	فەوتاندن	
ابتدائي	سەرەتایی	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆز .
اتباع	پەیڕەوی کردن	لە کتێبی فێرگەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە ، بڕوانە : کۆڤاری «پەروەردە و زانست» ، ژ ٧ – ٨ ، ل ٥ .
اتجاه	سەمت	بڕوانە : لیستەی سێیەمی زاراوەکانی کۆز .
اتحاد (اندماجي)	یەك بوون	
اتحاد(غير اندماجي)	یەك گرتن	
ارتخاء	شل‌بوون	
اتقاد	داگیرسان	بڕوانە : « اشتمال » .
اتلاف	لەناو بردن	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆز .
الآثار القديمة	کۆنینە	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆز .
- عالم الآثار القديمة	کۆنەناس	

٣- زاراوی کتێبی فێرگەکان

ـ أ ـ

زاراوی عەرەبی	زاراوی کوردی	تێبینی
ابادة	فەوتاندن	
ابتدائي	سەرەتایی	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ .
اتباع	پەیڕەوی کردن	لە کتێبی فێرگەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە ، بڕوانە : کۆڤاری «پەروەردە و زانست» ، ژ ٧ ـ ٨ ، ل ٥ .
اتجاه	سەمت	بڕوانە : لیستەی سێیەمی زاراوەکانی کۆڕ .
اتحاد (اندماجي)	یەك بوون	
اتحاد (غير اندماجي)	یەك گرتن	
ارتخاء	شل بوون	
اتقاد	داگیرسان	بڕوانە : « اشتعال » .
اتلاف	لەناو بردن	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ .
الآثار القديمة	کۆنینە	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ .
ـ عالم الآثار القديمة	کۆنەناس	

ـ علم الآثار القديمة	كۆنەناسی	ئەگەر بوترێ : « كۆنینەناسی » ئەوە كۆبوونەوەی سێ (ن) دەربڕینی زەحمەتە .
اثبات	چەسپاندن	بڕوانە : لیستەی یەكەمی زاراوەكانی كۆڕ .
اجنبي	بیانی	بڕوانە : لیستەی یەكەمی زاراوەكانی كۆڕ .
اجهاد	ئەرك	
احتكاك	لێكخشان	
احتياط	یەدەك	بڕوانە : لیستەی یەكەمی زاراوەكانی كۆڕ .
ـ احتياطي	یەدەكی	
احساس	هەست	
احمر	سوور	
ـ احمرار	سووربوونەوە	بڕوانە : لیستەی سێیەمی زاراوەكانی كۆڕ .
ـ احمر غامق	سووری تۆخ	
ـ احمر قاتم	ئاڵ	
اختراع	داهێنان	بڕوانە : لیستەی یەكەمی زاراوەكانی كۆڕ .
اختناق	خنكان	
اخدود	قەڵشت	
ارتطام	هەڵنكفتن ، هەڵنكوتن	لە كتێبی فێرگەكاندا هەمان وشە بەكار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » ، ژ ٧ ـ ٨ ، ل ٦) .

ارصاد	روانین	لە کتێبی فێرگەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » . ز ٧ ـ ٨ ، ل ٦) .
ارضة	مۆرانە	
ازمة	تەنگانە	هەرچەندە « تەنگ و چەڵەمە » بۆ « ازمة » پڕ بە پێستی خۆیەتی ، بەلام « تەنگانە » بۆ زاراو لەبارترە .
استحداث	نۆژەن کردن	
ـ مستحدث	نۆژەن	
استقرار	دامەزران	بە وێنە لە کوردەواریدا دەڵێن : « فلان خێڵ لە « لان شوێن دامەزرا » . جگە لە « دامەزران » وشەی « دامرکان »یش هەیە ، بەلام ئەمیان بۆ مەبەستی دیکەش بەکار دەهێنرێ . بە تایبەتی بۆ (دامرکاندنەوەی ئاگر ـ کوژانەوە).
استکشاف	دۆزینەوە	
ـ استکشاف جغرافي	دۆزینەوەی جوگرافیایی	لە لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕدا ، بڕوانە : « جغرافية » .
استمرارية (الحركة)	بین گرتن	لە کوردەواریدا دەڵێن : « میزراحەکە بینی گرت » . هەروەها لە کتێبی فێرگەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » ، ز ٧ ـ ٨ . ل ٧) .

استنشاق	هەڵمژین	بڕوانە : لیستەی سێیەمی زاراوەکانی کۆڕ . هەروەها لە کتێبی فێرگەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » ز ۷ ــ ۸ ، ل ۸) .
اسفنج	ئەسفەنج	
اشتمال	گڕگرتن ، گڕبەستن	بڕوانە : « اتقاد » .
إشعاع	دانەوە	مامۆستا کەمال جەلال غەریب لە « فەرهەنگی زانیاری »دا هەمان زاراوی بەکار هێناوە .
ـ اشعاع الحرارة	تین دانەوە	
ـ اشعاع الضوء	تیشك دانەوە	
اصطناعي	دەستکرد	لە کتێبی فێرگەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » ، ز ۷ ــ ۸ ، ل ۸) .
إضراب	مانگرتن	
ـ مضرب	مانگر	
اضطراب	شێوان	
اطار	هەیکەل	
إطار (چرچوبة)	چوارچێوە	لە کتێبی فێرگەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » ، ز ۷ ــ ۸ ، ل ۸) .
اطار (السيارة)	تایە	
اعتدال	هێدی	
أعماق	ناخ	

أفقي (للجغرافية)	ئاسۆیی	
آلة	ئامێر	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ .
ـ آلة التشريح	ئامێری توێکەر	
ـ آلة الخضاض	ئامێری ژەنەك	
ـ آلة العصر	ئامێری گوشەك	
ـ آلة الكبس	ئامێری پەستێو	
ـ آلة موسيقية	ئامێری مۆسیقا	
التهاب	داگیرسان	لە لیستەی سێیەمی زاراوەکانی کۆڕدا چەند وشەیەك بەرامبەر بە « التهاب » دانراون ، بەلاّم ئەنجومەن هاتە سەر ئەو رایە کە تەنها « داگیرسان » بۆ « التهاب » بەکار بهێنرێت .
التواء (عضو الجسم)	بادران	
ألتواءات (جغرافية)	گەوەك	
ألم	ئێش	
ألياف صناعية	ریشاڵە دەستکردەکان	لە کتێبی فیزیکەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » ، ژ ٧ ــ ٨ ، ل ١٠) .
امتصاص	مژین	لە کتێبی فیزلەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » ، ژ ٧ ــ ٨ ، ل ١٠) .
امتياز (للتفوق)	بەرچاو	

امتياز (الجريدة ، الشركة)	ودم	دەڵێن : « ودی وەرگرت .. » . ماموستا توفیق وەهبیش لە فەرهەنگەکەیدا هەر بۆ ئەو مەبەستەی بەکار هێناوە .
انـاء	دەفر	لە موکریان بۆ هەمو جۆرە « اناء »ێك بەکاری دەهێنن .
انـاطة	(پێ) سپاردن	
انبساط (جغرافية)	ساکار	
ـ ارض منبسطة	زەوی ساکار	
انبساط (فل)	خاوبونەوە	
انبساط (انذياح)	پانبونەوە	
أنبوب	لولە	
ـ الانبوب الجانبي	لولەی تەنیشت	
ـ انبوب الحفر	لولەی هەڵکەندن	
إنتاج	بەرهەم	
ـ انتاج سنوي	بەرهەمی ساڵانە	
انتشار	بڵاوبونەوە	
انتفاخ (طبي)	باکردن	بڕوانە : « التورم » ، کە « ئاوسان »ی بۆ دانراوە .
انتقال الصوت	دەنگ ڕۆیین	لە کتێبی فێرکەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » ، ژ ٧ ـ ٨ ، ل ١٠) .
انجراف (التربة)	داشڵاران	

انحراف (انهيار)	جەین	هەروەها « جە » بەرامبەر « منهار » ، وە « دەجێ » بەرامبەر بە « انهار ، ینهار » دەوەستێ .
انحلال	داڕزان	لە کتێبی فێرگەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » ، ژ ٧ ــ ٨ ، ل ١١) .
انزلاق	خلیسکان	
انسان	مرۆڤ	
انصهار	توانەوە	
انضغاط	پەستران	
انطفاء	کوژانەوە	
انعدام	نەمان	لە کتێبی فێرگەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » ، ژ ٧ ــ ٨ ، ل ١١)
انعكاس الصوت	دەنگ دانەوە	لە کتێبی فێرگەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » ، ژ ٧ ــ ٨ ، ل ١١) .
انفجار	تەقین	
انفكاك (عن الوظيفة)	ترازان	بڕوانە : لیستەی یەکەمی زاراوەکانی کۆڕ .
انفكاك (تفكك)	هەڵوەشان	لە کتێبی فێرگەکاندا هەمان وشە بەکار هێنراوە (« پەروەردە و زانست » ، ٧ ــ ٨ ، ل ١١) .

انقراض	بنەبـڕتی	بڕوانە : لیستەی سێیەمی زاراوەکانی کۆڕ .
ـ منقرض	بنەبڕ	

ـ ت ـ

تیـار	لوزەو	لە نـاوچەی موکریان دەڵێـن : « لوزەوی ئاوێ »

ـ ح ـ

حجز (المكان)	قۆرخ کردن	بڕوانە : ل ١١٧ی فەرهەنگەکەی مامۆستا تۆفیق وەهبی .
حركة	جوڵە	
ـ محرك	بزوێن	

ـ ص ـ

صحي	سازگار	
ـ غير صحي	ناساز	

ـ ط ـ

طاقة	وزە	

ـ ق ـ

قدرة	توانست	هـەرچەندە لە لیسـتەی یـەکەمی زاراوەکانی کۆڕدا بەرامبەر بە « قدرة » ـ « هێز » دانراوە ، بەلاّم « هێز » پـتر بۆ « قـوة » دەگونجێ . بڕوانە : « قوة » .
قـوة	هێـز	

- م -

مضيق	دەربەند
مقاومة	بەرگە

- و -

وادي (بين الجبلين) دۆڵ

* * * * * *